

FIATALKORÚ BŰNELKÖVETŐK ISKOLÁVAL KAPCSOLATOS ÉLMÉNYEI

A fiatalkorú bűnelkövetés okait vizsgálva egyre szembetűnőbbé válik, hogy a család mellett az iskola felelősségéről is szólnunk kell. Természetesen nem szeretnénk felmenteni a családot, s a pedagógusokat hibáztatni, de – véleményünk szerint- érdemes elgondolkodni azon, vajon mennyiben járulhatott hozzá az iskola egy fiatal bűnelkövetővé válásához. Az Aszódi Fiúnevelő Intézet statisztikai adatai is arra utalnak, hogy az ide bekerülő fiatalok fiatalok igen alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek: az 1996. május 1. és 2000. december 31-ig jogerősen javítóintézeti nevelésre utaltak 20,4%-a csak az alsó tagozatot végezte el. Az aszódi növendékek iskolai sikertelenségének okait kutatva a család hátrányos szociokulturális helyzetéből adódó problémák mellett egyre határozottabban érzékelhető az iskolák szelektivitása és a pedagógusok felkészületlensége az esélyegyenlőtlenség, a gyermekvédelmi "esetek" kezelésére.

A VIZSGÁLAT MINTÁJA

A vizsgálatban, mely – az Aszódi Fiúnevelő Intézet támogatásával – a "Fiatalkorú bűnelkövetők gyermekkorának és a javítóintézetben eltöltött éveinek pedagógiai vizsgálata " c. jelenleg is folyamatban lévő kutatás keretein belül készült, huszonöt 15-18 év közötti, a bíróság által jogerősen egytől három évig terjedő javító-nevelő intézeti nevelésre ítélt férfi fiatalkorú bűnelkövető vett részt.

A minta kiválasztását több szempont is befolyásolta: olyan fiatalokat kértünk meg a kimutatásban való közreműködésre, akik – előzetes információnk alapján – rendezetlen családi körből származtak. A vizsgálatban szereplő fiúk családi hátterére kivétel nélkül a hátrányos helyzet volt jellemző: rendszerint a szülők sem rendelkeztek magasabb fokú iskolai végzettséggel, hiányzott a tanulást motiváló környezet, így a fiatalok közül csak két növendék végezte el az általános iskolát, és folytatták tanulmányaikat szakmunkásképző iskolákban. Úgy gondoljuk, hogy ilyen feltételek mellett derül ki a legjobban az, hogy az iskola mennyire volt képes ellátni gyermekvédelmi feladatait, a pedagógusok milyen mértékben és hogy támogatják a hátrányos szociokulturális környezetből származó fiatalokat.

A VIZSGÁLAT MÓDSZERE, KUTATÁSMÓDSZERTANI PROBLÉMÁK

Vizsgálatunk módszereként a kvalitatív kutatási metodológia egyik leggyakoribb feltáró módszerét, a résztvevők megfigyelést választottuk. A résztvevő megfigyelés során szervezett szerepjátékok, dramatikus játékok segítették a témára való ráhangolódást. A dramatikus játékok során iskolai konfliktusokat próbáltunk szimulálni, illetve az ELTE BTK Neveléstudományi Intézete által készített mikrotanítások levetítésével igyekeztünk felszínre hozni a – külső – iskolával kapcsolatos élményeiket. A résztvevő megfigyelés során szerzett tapasztalatainkat jegyzőkönyvben rögzítettük. Ezt követően került sor a tematikusan fókuszált, félig strukturált interjúk felvételére, majd 11 fiatalnak egy nyitott kérdésekből álló kérdőívet osztottunk ki. Mind az interjúnál, mind a kérdőívnel az alábbi témákra tértünk ki:

- A régi iskolájával és tanáraival kapcsolatos élményei
- Legjobb és legrosszabb élmények az iskolában
- A "jó" iskola
- Milyen legyen a tanár?
- Milyen tulajdonságokkal ne rendelkezzen egy tanár

A résztvevő megfigyelések és az interjúk (kérdőívek) során kapott anyagot tartalomelemzést végeztünk. Az így kapott információkat kiegészítettük a fiatalok növendékügyi anyagában

található dokumentumok (korábbi bizonyítványai, a régi iskolában írt jellemzések, környezettanulmányok, pszichológiai jellemzések stb.), a csoportnevelő által készített nevelési naplók elemzésével, illetve a korábbi években az intézet iskolájában tartott órákról készül videofilmek kiértékelésével. A kvalitatív módszerek alkalmazása során törekedtünk arra, hogy a fiatalok bünelkövetőkkel szemben tudatosan vállalt szubjektivitásunk mellett a validitás és a reliabilitás szempontjai is helyet kapjanak kutatásunkban.

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

A *Gyermek jogairól szóló Egyezmény* szerint " az iskolai fegyelmet a gyermeknek mint emberi lénynek a méltóságával összeegyeztethetően" [1] kell(ene) alkalmazni. A fiatalok tapasztalatait hallva úgy gondoljuk, hogy ez nagyon sok esetben nem történt meg. Érdekesek és elgondolkodtatóak voltak számunkra az eddigi eredmények, melyek rámutattak arra, hogy érdemes és szükséges vizsgálni a továbbiakban is a család mellett az iskola szerepét a fiatalok bünelkövetők életében. A fiatalok iskolával kapcsolatos élményei arra utalnak, hogy az intézmény sokszor képtelen volt betölteni az ismeretközvetítésen túlmenő feladatait, nem tudta kezelni a család által okozott szocializációs zavarokat, sőt inkább megpróbálta másra (szülőre, gyerekre) hárítani a felelősséget. Egyetlenegy esetben találkoztunk azzal a gondolattal, hogy az iskola olyan volt a fiatal számára "mint egy békés sziget", ahová elmenekülhetett az otthoni problémák elől. A többiek általában valamilyen negatív helyhez hasonlították az iskolát: az iskola mint börtön a bezártságot, a szabadság korlátozását szimbolizálja, míg a halottasházhoz való hasonlat a teljes reménytelenség érzésére utal. E mondatokat hallva azonnal felmerült bennünk a kérdés: Vajon mi az oka ennek a negatív megítélésnek? A következőkben a fiatalok tapasztalatait, élményeit bemutatva próbálunk választ találni e kérdésre.

Élmények az iskolában

Egy XVI. században élt német iskolamester feljegyezte, hogy saját tanári pályafutása során 911 527 ütést adott vesszővel, 124 000 csapást korbáccsal, 136 715 pofont a kezével és 1 115 800 ökölcsapást a fülre. [2]. A XX. század második felétől kezdődően a tanárok agresszív megnyilvánulásait törvényileg tiltották és büntették, de ma még csak reménykedhetünk abban, hogy nem ölt ilyen nagy mértéket a fizikai bántalmazás az iskolában. A vizsgálat eredményétől kiindulva sem mondhatjuk ki nyugodt szívvel, hogy egyáltalán nem használják napjainkban a testi fenytést, a pszichoterrort, a mobbingot iskoláinkban. Meghallgatva a 25 történetet azt lehet feltételezni, hogy ezek a fiatalok komoly sérüléseket szereztek az iskolákban, amelyek a mai napig meghatározzák attitűdjüket az oktatási intézménnyel, a tanulással szemben.

Legtöbbször a szóbeli megalázásról és megszegyenyítésről számoltak be. A megszegyenyítés és a megalázás mellett többen beszéltek az iskolán belül fizikai bántalmazásról is : a beavatási szertartásokon, a diákok közötti hatalmi harcokon túl a tanárok fegyelmezési módszerei között is megjelent a testi fenytés. E megdöbbentő eredmények jelzik nekünk, hogy fokozottabban kellene ügyelnünk az iskolán belüli – tanárok által elkövetett – erőszakra. Ennek vizsgálata, kiderítése szinte lehetetlennek tűnik: a gyermekek és a szülők kiszolgáltatott helyzetben vannak, még mindig hajlamosak vagyunk arra, hogy a gyermeket okoljuk (megérdemelte, biztosan rossz volt). Természetesen ezek a negatív tapasztalatok nem azt jelentik, hogy a pedagógusok mindegyike fizikailag, pszichikailag terrorizálja a gyermeket, hiszen e fiatalok közül néhányan a legkedvezőbb iskolaélményük elmesélésénél elismerőleg szóltak egy-egy tanárukról: "Azt szerettem az iskolában, hogy ott emberként kezeltek".

"Tiszteld tanítványaid!" – A tanárokkal szembeni elvárások

Beszélgetéseink során többször világosan megfogalmazták kívánságaikat a pedagógusokkal szemben, amelyek hasonlóak a Mezei Gyula [3] által megfogalmazott etikai követelményekhez:

Tanárokkal szembeni etikai követelmények az aszódi fiatalok
bűnelkövetők és Mezei Gyula szerint

<i>Aszódi fiatalok</i>	<i>Mezei Gyula</i>
<i>"Ne szidja az egész osztály előtt az apámat, anyámat!"</i>	<i>Tiszteld tanítványaid szüleit!</i>
<i>"Utálok, amikor szidja a másik tanárt nekem. Intézzék el egymás között!"</i>	<i>Tiszteld kollégáid!</i>
<i>"Annyira lehetett látni, hogy utál minket az ilyen minek megy el tanárnak?"</i>	<i>Tiszteld önmagad, tiszteld hivatásodat!</i>

Azok az alapelvek, amelyeket a "jó pedagógusnál" kritériumként megfogalmaztak a fiatalok, nem új felfedezések, mindezek már évszázadokkal ezelőtt jelen voltak pedagógiai irodalmunkban. Napjainkban inkább egyfajta hangsúlyeltolódásról lehetne beszélni: a "tudóstanár" helyett a reflektív tanár került középpontba. A rendszerváltást követően a társadalom változásaival, szerkezeti átalakulásával, a családi funkciók megváltozásával együtt jelentősen módosulnak az iskola és a tanár iránti elvárások. Ma az ismeretközvetítésen túl egyre erőteljesebben fogalmazódik meg a nevelési és oktatási intézményekben a mentálhigiénés szemlélet kialakításának igénye. Ehhez azonban elengedhetetlen a mentálhigiénés feladatokat elvégezni képes pedagógus, aki hiteles személyiségként képes az empátiára, toleranciára.

Ahhoz, hogy a pedagógus idejében tudjon segíteni a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett gyerekeknek, egyrészt gyógypedagógusnak kell lennie, aki felismeri, ha a tanítványa tanulási nehézségekkel küszködik; másrészt kommunikátornak, aki nemcsak kollégáival és a szülőkkel, hanem a gyermekkel is képes partneri kapcsolatot kialakítani; ugyanakkor csoportdinamikus szakértő is, aki képes kezelni a csoporton belül lejátszódó folyamatokat, képes a mássága miatt kirekesztődött fiatalt a közösségbe visszavezetni, nehogy a kamasz deviáns csoportba kerülve bűncselekményt kövessen el; illetve pszichológusként a serdülő problémáit felismerve tudjon segíteni a felnőtté válás nehézségeiben.

Az általunk vizsgált esetekben a pedagógusok nem tudtak megfelelni ezeknek a feladatoknak, de ennek nem kizárólag ők az okai: a problémák megoldásában nem kaptak segítséget a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagoktól, egyedül hagyták őket egy olyan helyzetben, ahol – megfelelő- gyermekvédelmi tudás nélkül kellett helytállniuk. Mindezek alapján felmerül bennünk a kérdés, vajon felkészítjük-e hallgatóinkat ezekre a feladatokra? Ugyan e kérdés megválaszolása meghaladja jelen munka kereteit, de eddigi tapasztalataink felhívják a figyelmet arra, hogy tudatosabban kellene törekednünk leendő pedagógusaink önismeretének kialakítására, megerősítésére. Gyermekvédelemben dolgozóként elengedhetetlennek tartom, hogy a pedagógus rendelkezzen gyermekvédelmi ismeretekkel: képes legyen a gyermekvédelmi problémák felismerésére, és tudja, hogy kihez kell fordulnia segítségért.

Az Aszódi Fiúnevelő Intézet egyik legfőbb célja az, hogy megfordítsa a fiatalok kriminalizálódásának folyamatát, segítséget adjanak az újrakezdéshez, éppen ezért pedagógiai programjukban a személyiségfejlesztés mellett az oktatás és a képzés is központi helyet kap, melyet az intézeten belül működő általános iskola és szakiskola lát el. Az itt dolgozó pedagógusok törekednek arra, hogy megváltoztassák a fiatalok tanulással és iskolával kapcsolatos attitűdjeit, hiszen sikeres reszocializációjuk egyik alapvető feltétele a tanulás, a munka iránti elkötelezettség kialakítása.

Ezúton szeretném megköszönni a vizsgálatban résztvevő fiatalok bünelkövetők nyitottságát és segítőkészségét. Köszönöm Szarka Attilának, az Aszódi Fiúnevelő Intézet igazgatójának és munkatársainak szakmai tanácsait. A kutatásban az intézet részéről Virágh Judit vett részt, akinek emberi és szakmai segítsége nélkül nem lehetett volna a vizsgálatokat elvégezni.